

Wizerunek – jak chronić swoje prawa?

Informacje o lekcji

Eksperti:	Wojciech Klicki, Małgorzata Szumańska, Kamil Śliwowski
Autorka wiedzy w pigułce:	Anna Obem
Autorka scenariusza:	Izabela Meyza
Organizacja publikująca:	Fundacja Panoptikon
Przedmiot:	Wiedza o społeczeństwie, informatyka, etyka
Sugerowany poziom kształcenia:	Szkoły ponadgimnazjalne
Licencja:	Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach 3.0 Polska

Wiedza w pigułce

Każdemu człowiekowi przysługuje prawo do ochrony wizerunku, który jest jednym z dóbr osobistych. W związku z tym każdy ma prawo oczekiwać, że nikt nie będzie naruszał jego wizerunku. Jednak w praktyce do takich naruszeń dochodzi bardzo często. Dobra osobiste podlegają ochronie na podstawie przepisów prawa cywilnego – osoba, która uważa, że ktoś je narusza, może dochodzić swoich praw w sądzie: żądać zaprzestania takich działań, odszkodowania lub zadośćuczynienia. W poważniejszych przypadkach, np. jeśli ktoś rozpowszechnia bez zgody czyjeś nagie zdjęcia, może dojść również do złamania prawa karnego.

Naruszenia prawa do wizerunku

Robiąc z czyjegoś zdjęcia ośmieszający mem albo publikując w sieci obraźliwy komentarz, można naruszyć czyjeś dobre imię i cześć, a także wyrządzić komuś krzywdę. Ośmieszenie i poniżenie może prowadzić np. do uszczerbku na zdrowiu. W ten sposób ucierpiał pewien policjant z Pasłęka, którego znalezione przypadkiem w sieci zdjęcie zostało przerobione na szereg memów ośmieszających stereotypowego Polaka. Ten internetowy „żart” kosztował szanowanego dzielnicowego utratę zdrowia i zaufania społeczności, w której pracował. Sytuacja odbiła się też niekorzystnie na jego dzieciach, z których drwili rówieśnicy. Niebagatelną – negatywną – rolę odegrał w tym przypadku Internet, w którym do dziś można znaleźć niezliczone kopie memów stworzonych na bazie wspomnianej fotografii.

Ofiarą naruszenia wizerunku była też pewna nastolatka z Kanady, która znalazła w sieci swoje nagie zdjęcia, a pod nimi – szereg obraźliwych komentarzy. Nagrała filmik, w którym opowiedziała o swoich emocjach i odczuciach. W odpowiedzi otrzymała kolejną falę nienawistnych komentarzy, z którą już nie umiała sobie poradzić. Ostatecznie popełniła samobójstwo.

Do takich tragicznych w skutkach zdarzeń dochodzi coraz częściej także w Polsce. Do pewnego stopnia można im przeciwdziałać: przede wszystkim publikując w sieci dopiero po zastanowieniu się, czy dane treści (komentarze, zdjęcia) nie spowodują, że ktoś poczuje się dotknięty czy poniżony (więcej o tym, jak uniknąć naruszenia czyichś dóbr osobistych przy publikacji wizerunku w lekcji „Wizerunek – jak publikować

legalnie?"). Nie wolno zapominać, że wrzucając do sieci zdjęcie, traci się nad nim kontrolę. Trzeba również reagować, jeśli komuś dzieje się krzywda, np. już wtedy, gdy ktoś nagrywa upokarzającą dla kogoś sytuację.

Co robić, gdy ktoś narusza nasze prawa?

Osoba, która trafia w sieci na materiał, który jest widocznym naruszeniem dóbr osobistych jej lub innej osoby, przede wszystkim powinna zawiadomić administratora strony, na której znalazła daną treść. Wiele stron, zwłaszcza popularne portale społecznościowe, ułatwia zgłaszanie naruszeń, np. umieszczając służący specjalnie do tego celu przycisk albo formularz. Administrator strony powinien zareagować na zgłoszenie naruszenia. Ile ma na to czasu i jak może postąpić, określa zwykle regulamin danego serwisu. Zgodnie z prawem powinien działać „niezwłocznie”.

Warto pamiętać o utrwaleniu naruszenia (np. zrobieniu zrzutu ekranu), po to by móc w przyszłości wykorzystać je jako dowód. Osoba, która uważa, że jej prawo do wizerunku zostało naruszone, może domagać się usunięcia treści, a także dochodzić odszkodowania i zadośćuczynienia w sądzie. Niestety, droga prawna nie jest szybka i prosta – przede wszystkim ze względu na trudność ustalenia, kto ponosi odpowiedzialność za opublikowanie spornej treści – ani tania – także pod względem emocjonalnym. Nie gwarantuje też pozytywnego wyniku. Przeciwnie, wejście na ścieżkę prawną może uruchomić tzw. efekt Streisand. Określenie to pochodzi od nazwiska Barbary Streisand, której dom został ujęty na jednym z ok. 12 tys. zdjęć wybrzeża Kalifornii. Fotograf, który je zrobił, został pozwany o odszkodowanie w wysokości 50 mln dolarów za naruszenie prywatności. Pozew tylko zwiększył zainteresowanie przedmiotem sporu i więcej osób dowiedziało się, gdzie mieszka aktorka.

Nie oznacza to, że nie warto dochodzić swoich praw. Dobrze jednak zdawać sobie sprawę z trudności oraz z tego, że wyrok będzie odnosił się tylko do tego konkretnego przypadku publikacji treści, którego dotyczył pozew, i nie wpłynie na pojawianie się wpisu w kolejnych serwisach. Dlatego w sytuacjach trudnych czy upokarzających dla osoby, której prawa zostały naruszone, kluczowe jest wsparcie bliskich, zaufanych osób, które pomogą jej poradzić sobie z zaistniałą sytuacją.

Reaguj, gdy komuś dzieje się krzywda

Nie tylko wrzucanie do sieci treści naruszających czyjś wizerunek jest niewłaściwe. Klikając, lajkując, udostępniając, a nawet przesyłając innym z komentarzem „Patrzenie, jakie to okropne!”, zwiększasz popularność i zasięg oddziaływania internetowego mema i każdego innego materiału. Reakcja otoczenia może albo zatrzymać falę negatywnych konsekwencji, albo ją nasilić. Dlatego tak ważna jest reakcja świadka naruszeń:

1. Jeśli widzisz, że ktoś nagrywa filmik, który może potem posłużyć do ośmieszenia kogoś, zwróć mu uwagę, że robi coś niewłaściwego.
2. Jeśli trafiasz w sieci na falę obraźliwych komentarzy, poinformuj o tym administratora danej strony. Nie lajkuj, nie komentuj, nie przesyłaj, nawet ku przestrodze.
3. Jeśli znajdziesz w sieci zdjęcie lub nagranie intymnej sytuacji, poinformuj o tym administratora strony. W przypadku bardzo niepokojących materiałów warto też zawiadomić policję i – w przypadku natknięcia się na np. obrazy seksualnego wykorzystywania dzieci czy treści rasistowskie – Dyżurnet.
4. Jeśli znajdziesz w sieci materiał krzywdzący kogoś, kogo znasz, powiedz mu o tym i nie zostawiaj go z tym samego/samej. Zadbaj, żeby ta osoba została otoczona wsparciem bliskich. Szczególnie ważne jest, by dzieci i młodzież mogły w takiej sytuacji zwrócić się do zaufanego dorosłego.

Pomysł na lekcję

Uczestnicy i uczestniczki przypomną sobie sytuacje, w których ich wizerunek był utrwalany i dowiedzą się, co może się z nim dalej dziać. Następnie, pracując na studiach przypadków, zastanowią się, jak reagować, kiedy czyjeś dobra osobiste są naruszane.

Cele operacyjne

Uczestnicy i uczestniczki:

- wiedzą, kiedy dochodzi do naruszenia prawa do ochrony wizerunku i innych dóbr osobistych;
- potrafią zareagować w adekwatny sposób, kiedy ktoś narusza wizerunek lub dobra osobiste ich lub innej osoby;
- deklarują chęć podejmowania działań, gdy są świadkami naruszenia dóbr osobistych.

Przebieg zajęć

Ćwiczenie 1.

Czas: 15 min

Metoda: praca indywidualna oraz dyskusja

Pomoce: małe kartki oraz długopisy

Jeżeli nie prowadziłeś/-aś z uczestnikami wcześniej zajęć dotyczących wizerunku i dóbr osobistych (lekcja pt. „Wizerunek – jak publikować legalnie?”), przypomnij, czym są dobra osobiste i wizerunek oraz pod jakimi warunkami możemy go rozpowszechniać.

Następnie rozdaj uczestnikom małe kartki. Poproś, żeby zapisali na nich sytuację, w której w ostatnim czasie ich wizerunek został utrwalony. Może być to sytuacja, kiedy ktoś inny zrobił im zdjęcie, albo taka, w której oni sami siebie sfotografowali. Ważne, żeby dokładnie przypomnieli sobie, jak na tym zdjęciu wyglądali i w jakich okolicznościach było robione. Możesz także dodać, że nie będą musieli nikomu pokazywać tego opisu.

Powiedz, że za chwilę przeczytasz opisy różnych sytuacji (z karty pracy „Gdzie znajdę swoje zdjęcie?”), w których to zdjęcie mogłoby się znaleźć. Poproś, żeby ci, którzy NIE chcieliby, by ich zdjęcie zostało umieszczone w danym kontekście, podnieśli rękę do góry. W czasie czytania opisów staraj się zapamiętać, na jakie sytuacje zgadzają się wszyscy, na jakie większość, a na jakie nikt (potem wykorzystasz to w dyskusji).

Następnie zapytaj:

- Czy coś Was zaskoczyło w Waszych odpowiedziach?
- W których sytuacjach poczulibyście, że Wasze prawo do wizerunku lub inne dobra osobiste (np. prawo do dobrego imienia) zostały naruszone?
- Jak możemy reagować, kiedy po sieci krąży nasze zdjęcie, a my tego nie chcemy?
- Jak możemy zapobiegać sytuacjom, w których nasz wizerunek jest wykorzystywany w krzywdzący dla nas sposób?

Powiedz, że każdy ma prawo zareagować, kiedy widzi, że ktoś wykorzystuje jego wizerunek w sposób, który mu nie odpowiada. Powinniśmy reagować także, jeżeli podejrzewamy, że innym dzieje się krzywda w związku z wykorzystaniem ich wizerunku. W czasie podsumowania zwróć też uwagę na to, że wrzucając zdjęcie do Internetu, tracimy nad nim kontrolę. Powiedz, że za chwilę zastanowimy się, jak możemy radzić sobie w sytuacjach, kiedy widzimy, że prawo do ochrony wizerunku naszego lub innych osób jest naruszone.

Ćwiczenie 2.

Czas: 25 min

Metoda: dyskusja w małych grupach

Pomoce: karta pracy „Wizerunek”, karta pracy „Reakcja”

Podziel uczestników na 3 grupy i rozdaj każdej z nich przypisany jej tekst z karty pracy „Wizerunek”. Daj chwilę na zapoznanie się z nim. Potem rozdaj uczestnikom pocięte zadania z karty pracy „Reakcja”. Powiedz, że na kartkach znajdują się możliwe sposoby reagowania na sytuacje, o których właśnie przeczytali. Poproś, żeby ułożyli je w kolejności: od reakcji, do której skłaniają się w pierwszej kolejności, do tej, ku której skłaniają się najmniej.

Kiedy skończą, poproś każdą z grup, żeby opowiedziała, czego dotyczyła ich historia i jakie sposoby reagowania wydają im się najbardziej pożądane, a jakie najmniej. Omówcie je wspólnie. Na koniec zapytaj uczestników, czy przychodzą im do głowy jakieś inne sposoby reagowania na przedstawione sytuacje.

Ćwiczenie 3.

Czas: 5 min

Metoda: praca indywidualna

Pomoce: małe karteczki i długopisy

Napisz na tablicy zdanie: „W sytuacji, kiedy komuś dzieje się krzywda, zrobię...”. Poproś, żeby uczestnicy wyjęli kartki, na których wcześniej opisywali swoje zdjęcie. Niech je odwrócą i przepiszą zdanie z tablicy, a potem uzupełnią zgodnie z tym, co myślą. Możesz poprosić chętnych o podzielenie się swoimi refleksjami.

Ewaluacja

Czy po przeprowadzeniu zajęć uczestnicy i uczestniczki:

- rozumieją, jakie mogą być konsekwencje naruszenia prawa do wizerunku?
- wiedzą, jak reagować w sytuacji, kiedy ktoś narusza czyjeś (lub ich) dobra osobiste?
- są bardziej wrażliwi na sytuacje, kiedy innym dzieje się krzywda?

Opcje dodatkowe

Opcją dodatkową może być stworzenie własnej piosenki (teledysku) dotyczącej ochrony wizerunku w sieci. Możesz też zaproponować uczestnikom stworzenie własnego spotu, który informowałby innych uczniów, jak można reagować, kiedy naruszane są czyjeś dobra osobiste.

Jeżeli masz więcej czasu, możesz także odegrać z uczestnikami scenki, które będą obrazować, jak można reagować w sytuacji, gdy widzimy, że komuś dzieje się krzywda (przykładowe tematy scenek: Co robić, kiedy widzimy, że inna osoba kręci film na imprezie z zamiarem wrzucenia go do sieci? Jak zacząć rozmowę z osobą, na temat której krąży w sieci kompromitujący filmik? Jak reagować, kiedy wszyscy wokół śmieją się z mema, który jest dla kogoś krzywdzący?).

Materiały

- Karta pracy nr 1 „Gdzie znajdę swoje zdjęcie?”
- Karta pracy nr 2 „Wizerunek”
- Karta pracy nr 3 „Reakcja”
- Karta pracy nr 3 „Reakcja” – egzemplarz dla prowadzącego z komentarzem

Zadania sprawdzające

Zadanie 1

Prawda czy fałsz (P/F)?

1. _ Samo utrwalenie czyjegoś wizerunku może czasami prowadzić do naruszenia dóbr osobistych.
2. _ Jeżeli czyjeś niecenzuralne zdjęcia trafią do sieci, nie możemy już nic z tym zrobić.
3. _ Jeżeli w sieci krążą czyjeś nagie zdjęcia, może to być przestępstwem i jako takie być ścigane przez policję i prokuraturę.
4. _ Lajkowanie mema, który mógłby naruszać czyjeś prawa do ochrony wizerunku, nie jest niczym złym. Złe jest tylko tworzenie takich memów.

Słowniczek

Dobra osobiste – przysługujące każdemu człowiekowi dobra o charakterze niemajątkowym, chronione prawem cywilnym. Należą do nich m.in. zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, prawo do prywatności, poczucie przynależności do płci.

Mem internetowy – popularna internetowa forma komentowania rzeczywistości, zazwyczaj przybierająca formę graficzną (rysunek, zdjęcie) z nałożonym krótkim tekstem. Memy charakteryzują się dużym potencjałem wiralnym – powielane i komentowane przez użytkowników sieci mogą dotrzeć do szerokich rzesz odbiorców.

Ochrona wizerunku – wizerunek każdej osoby (czyli jej podobizna utrwalona na przykład na zdjęciu bądź filmie) podlega ochronie. Oznacza to, że nie może on być rozpowszechniany bez zgody danej osoby. Są jednak wyjątki. Rozpowszechnianie wizerunku bez zgody jest możliwe na przykład w przypadku: (1) osób powszechnie znanych, jeżeli wizerunek wykonano w związku z pełnieniem przez nie funkcji publicznych, (2) osób stanowiących jedynie szczegół całości takiej jak zgromadzenie, krajobraz, publiczna impreza, (3) osób, które otrzymały zapłatę za pozowanie, chyba że wyraźnie zastrzegły inaczej, (4) osób ściganych listem gończym.

Odszkodowanie – rekompensata za wyrządzoną szkodę majątkową. Może dotyczyć szkody na mieniu (zniszczony przedmiot, utracony przewidywany zysk związany z jego wykorzystaniem) lub szkody na osobie (np. uszkodzenie ciała, rozstrój zdrowia). Odszkodowanie otrzymuje poszkodowany od tego, kto szkodę wyrządził lub ponosi za nią odpowiedzialność (np. rodzic ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez dziecko). Rekompensata może przybrać formę pieniężną lub polegać na przywróceniu stanu istniejącego przed wyrządzeniem szkody.

Rozpowszechnianie wizerunku – umożliwienie zapoznania się z wizerunkiem bliżej nieokreślonego, niezamkniętemu kręgowi osób, np. publikacja w prasie, na blogu, w otwartej grupie na portalu społecznościowym, wywieszenie na ogólnodostępnej tablicy.

Wizerunek – utrwalona podobizna człowieka przedstawiająca cechy wyglądu, które pozwalają na jego identyfikację. Na wizerunek składają się zarówno cechy naturalne, m.in. rysy twarzy, postaci czy budowa ciała, jak i dodane, np. fryzura, makijaż, ubranie, okulary (o ile są charakterystyczne dla danej osoby). Wizerunek podlega ochronie prawnej.

Zadośćuczynienie – pieniężna rekompensata za niemajątkową krzywdę odczuwaną jako cierpienie fizyczne lub psychiczne. Zadośćuczynienie otrzymuje osoba poszkodowana od tego, kto wyrządził szkodę lub ponosi za nią odpowiedzialność (np. rodzic ponosi odpowiedzialność za krzywdę wyrządzoną przez dziecko).

Czytelnia

1. Wojciech Klicki, Katarzyna Szymielewicz, Anna Walkowiak, *Ten komentarz mnie obraża. Co mam zrobić?*, Fundacja Panoptykon [dostęp: 12.08.2015] <http://cyfrowa-wyprawka.org/teksty/ten-komentarz-mnie-obraza-co-mam-zrobic>.

Ten materiał jest częścią projektu „Cyfrowa wyprawka” Fundacji Panoptykon.

Projekt współfinansowany ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**